

EEN PAREL(MOER)

Het fascinerende romandebuut van Clyde R. Lo A Njoe

door Cornelis de Kievid

Clyde R. Lo A Njoe werd in 1948 geboren op Aruba, maar woonde vanaf zijn tiende jaar in Nederland. Naast dichter en schrijver is hij ook beeldend kunstenaar, zaken die hij niet los van elkaar wil zien. Zo zijn de illustraties in zijn eerste dichtbundel (*Dansen/Baliamentu* – 1982) van hem zelf. Grote exposities heeft hij gehad in het Caribische gebied en op de Hannover Messe. Ook is zijn werk vaak te zien in het Tollenshuis te Rijswijk. Heel bekend werd hij als medeontwerper van het Orakelkunstuurwerk van Holland-Nagasaki Village in Nagasaki, Japan, waarvoor hij 42 schilderstukken vervaardigde.

Ook van het monument van de nieuwe basiliek van de Virgen de Guadalupe, in het centrum van Mexico City was hij medeontwerper en schilder van het astrolabium en het Aztekencalendarium. Zijn eerste roman *Parelmoerpoeder*, een terugblik op de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog in Amsterdam verscheen in 2016.

SETTING

Het verhaal speelt zich bijna geheel af in Amsterdam, vanaf de eerste ontmoeting van Esther en Dird tot en met het bezoek van Vera aan Dird in het slothoofdstuk. Ook de verhalen van Esther over haar ouders voor, tijdens en na de Duitse bezetting. Alle locaties zijn volledig naar realiteit getekend en zullen zeker voor Amsterdammers duidelijk herkenbaar zijn, net zoals de beschreven routes te volgen zijn. Lezers die minder bekend zijn met vooral de Amsterdamse binnenstad, kunnen het beste een en ander op Google of elders opzoeken. Of zou er een (beperkte) plattegrond als service kunnen worden opgenomen? De auteur verdient zeker een compliment voor zijn gedegen research, niet alleen hier maar ook in allerlei andere gevallen in het verloop van de roman. Voorbeelden van locatiebeschrijving zijn: “Daar heb je op de hoek

van de Utrechtsestraat een cafeetje, je weet wel met die half doorgezaagde wijnfusten als tafel". Ga maar eens naar café-slijterij Oosterling om ze met eigen ogen te zien! Ook het eetadresje "De Port van Cleve" en Café Kalkhoven zijn naar realiteit beschreven.

Natuurlijk zijn er ook plekken buiten onze hoofdstad die in het verhaal aan de orde komen, laten we ze nevenlocaties noemen. Die betreffen (o.a.) de reis van Esthers ouders vanuit Duitsland naar Amsterdam, Esthers 'expeditie' naar Colombia, de vakanties van Esther zoals naar Frankrijk (Café des Fédérations, Lyon), de visafslag in IJmuiden waar Dird en Rouse werken en Dirids 'vakantie' naar Zurich. Ook hier uitsluitend naar realiteit beschreven en nergens zijn het overbodige uitweidingen, maar vervullen ze een rol in de couleur locale!

COMPOSITIE / PERSPECTIEF / TIJD

In deze roman kunnen deze literaire begrippen niet los van elkaar worden gezien. Van romanopbouw te spreken zou de auteur niet voldoende recht doen: we moeten spreken van een zeer zorgvuldige weldoordachte compositie. Qua tijd speelt het zich af in de late zeventiger jaren. Esther, geboren op 25 december 1944, is inmiddels 34 jaar. Het verhaal begint met de ontmoeting van Dird met Esther en eindigt met het bezoek van Rouse aan Dird. Met uitzondering van de eerste drie bladzijden is het chronologisch en het perspectief is dan ook van uit Dird, hij is de verteller.

De verhalen die Esther aan Dird vertelt, zijn niet chronologisch maar eerder associatief: herinneringen komen nu eenmaal niet chronologisch in het bewustzijn opduiken.

De auteur werkt dus eigenlijk vanuit één perspectief, maar in de verhalen van Esther komen nogal wat ander perspectieven voor, voornamelijk in de belevenissen van Esthers vader, voor, in en na de oorlog. Het lijkt er in dat geval op dat we te maken hebben met een alwetende verteller. Toch is er ook iets anders aan de hand.

Dird heeft Esther namelijk beloofd haar verhalen vanuit haar herinneringen, aantekeningen en onderzoek op schrift te zetten. We kunnen deze roman ook zien als het resultaat daarvan: deze roman is het resultaat van Dirids beloofde inspanning, de geschiedenis van Gerhard en Anna en hun omgeving, aangevuld met de totstandkoming, zijn relatie met Esther en die met Rouse - de drie

verweven lagen van de roman. Dat brengt eenheid in alle drie de literaire begrippen.

Ten aanzien van de compositie vallen ook nog de citaten aan het begin van elk hoofdstuk op. Ze zijn zeer divers: van filosofen via literaire schrijvers tot aan de Bijbel. De oplettende lezer zal aan het einde van het hoofdstuk zeker de relevantie daarvan inzien.

De auteur weet meesterlijk het verleden en het heden aan het einde van de roman bij elkaar te brengen. Over het hoe daarvan zou in dit verband een spoiler opleveren. De lezers zal het zelf ervaren. En hoe zou het met de toekomst zijn....?

SPANNING

Het is de auteur er niet om te doen een spannende roman te schrijven. Er is geen sprake van een grote spanningsboog. Natuurlijk zijn er wel kleine spanningsbogen met betrekking tot al het illegale handelen in de oorlog. Maar al in het begin weet de lezer dat Esthers ouders de oorlog overleefd hebben. Spanning ook om de toestand van Esther zelf. Het ongeval heeft haar ernstig gehandicapt, maar zouden de nieuwe medische technieken er toe in staat zijn haar probleem op te lossen? Tussen de aankondiging van een mogelijke operatie en verwerkelijking ligt een groot stuk van de roman. Zeker duidt deze situatie op aan ander thema dat voortdurend aan de orde is: de hoop.

PERSONEN

Clyde Lo A Njoe brengt een hele stoet protagonisten ten tonele. Waarbij we direct een verschil moeten maken tussen de contemporaine figuren en de figuren uit het verleden. In de eerste groep treffen we personen aan die niet zomaar uit het brein van de auteur stammen, maar gebaseerd zijn op mensen uit zijn eigen omgeving, sterk autobiografisch dus. De 'historische' figuren stammen voornamelijk uit de verhalen van Esther, maar ook zij heeft die niet verzonnen: haar vader heeft haar over hen verteld en zij op haar beurt vertelt erover vanuit haar herinneringen en haar aantekeningen. De auteur kennende heeft hij de methode van Esther nauwkeurig gevolgd en een uitgebreide research naar hen gedaan. Gevolg is dat alle protagonisten, om het maar eens clichématig te zeggen, 'uit het leven gegrepen' zijn.

Zoals ook in werkelijkheid kun je van niemand zeggen dat ze uitsluitend goed of slecht zijn: er is geen koe zo bont of er zit wel een vlekje aan en omgekeerd. Hieronder een overzicht van de belangrijkste personages, beginnend met die uit het heden en daarna die uit de oorlogstijd (soms overlappend).

ESTHER

Onmiskenbaar de hoofdpersoon van de roman. Wie is deze vrouw? De auteur kennende, moet zij gebaseerd zijn op een persoon uit zijn eigen omgeving. Hij kent aan Esther een buitenwereld en een binnenwereld toe (58). De eerste betreft haar activiteiten, voornamelijk in verband met de bedrijfsvoering van haar balsemproductie met als belangrijkste ingrediënt het parelmoerpoeder, maar ook haar zoektocht naar feiten uit de oorlogsperiode van haar ouders. Dat staat dan weer direct in verband met de verwerking daarvan in haar binnenwereld, “een introverte belevingswereld, waarin ratio en emotie, ondersteund door een soms bijtend cynisme, zijn afgestemd op het voortzetten van deze ene, alles bepalende zekerheid. Zij mág het zich niet veroorloven kwetsbaar te zijn, want dan zouden onmiddellijk deze moeizaam verworven zekerheden afbrokkelen en als een kaartenhuis in elkaar storten”. Is hier sprake van de ideeën van Descartes, met name van die over de binnenwereld en zijn bekende dualisme? Ze wil niet “terugblikken op een weldaad aan herinneringen”, maar zij “wil een geschiedenis, dé geschiedenis, vertellen, die nog niet mocht bestaan”. (180) Het dualisme komt ook tot uiting in de karakterisering die Esther over zichzelf te berde brengt: ... “dat ik me vaak genoeg voel als een Janus met zijn twee gezichten: het ene zelfverzekerd naar de toekomst gericht; het andere naar een soms schrijnend verleden”. (211) Lo A Njoe laat haar geliefde Dird al vroeg in het verhaal, met vooruitziende blik zeggen: “... worden mijn vermoedens bevestigd dat Esther wellicht nooit geheel los zal komen van ervaringen uit haar verre verleden.” (68). Esther is gevormd door het verleden. Over of ze daaruit wel kan ontsnappen zegt ze zelf “... iedereen moet zich af te toe kunnen loswrikken van de soms ondraaglijke ballast van het leven, kunnen dromen, hopen.” (143) Het willen en kunnen zijn twee verschillende zaken. Ook hier dus een soort dualisme. Dird ziet na verloop van tijd duidelijk waarop haar zoektocht in het verleden gebaseerd is: “De feiten moeten staan als een huis en als ze dat niet doen, moet tot op de laatste draad worden uitgedraaid wat wél en wat niet klopt.”

(378). Dat is echter niet alles. Dird kan zich niet aan een bepaalde indruk onttrekken: “Het zijn niet slechts de details en nuanceringen, wanneer ze dit soort belevenissen van haar vader weer de revue laat passeren: het gemak waarmee de dimensies van tijd en ruimte worden overbrugd naar het heden, wekt de schijn dat het een en ander ook gisteren of vandaag kon zijn gebeurd.”(591) Het gevolg is dat het verleden deel gaat uitmaken van haar bestaan in het heden. Het heeft een duidelijke negatieve invloed op haar, wat verband kan houden met haar onderzoek naar de betrokkenheid van haar vader bij een zwarthandelaar. (594)

Het zoeken naar de waarheid achter alles wat in de oorlog gebeurde en daarbij alles wat zij denkt te weten in twijfel te trekken kan zeker ook op de filosofie van Descartes worden terug gevoerd.

Het, soms obsessief, zoeken naar de waarheden uit het verleden heeft ook te maken met haar zelfbeeld. Esther vertelt Dird over haar gemoedsleven: het “breder denken ... zoeken naar mogelijkheden” en dat verbinden met praktische zaken. Om te komen tot “mijn eigen volledigheid”. (123) Haar reislust is een logisch gevolg daarvan. Daar wordt direct een beperking aan gegeven door het ongeluk dat haar in Colombia overkomt: een val (129-130) veroorzaakt een sterke beperking van haar mobiliteit: zij loopt nu met een stok. Weer een duidelijke zaak van dualisme: haar lichamelijke beperktheid tegenover haar vrije geest in de handel, nu en in de toekomst.

Haar relatie met Dird doet vaak haar levenslustigheid de boventoon voeren. Dird is hier mee ook een stok voor haar innerlijke wereld, hoewel hij zich afvraagt: “ zou [zij] een mislukking kunnen dragen én verdragen?” (86) Esther voelt dat feilloos aan getuige haar woorden: “Stel je voor dat ik je ooit verlies; p welke manier dan ook. Ik zou kapot gaan!”. Is dit een flash forward? (83) De zichzelf telkens verdiepende relatie in “oprechte genegenheid” tussen Dird en Esther wordt door de eerste geduid met “In haar schenken vindt ze de weg naar het ontvangen”. (468)

DIRD

Eigenlijk Diederick, verkort tot Dirk en door hemzelf verbasterd tot Dird. Hij ontmoet Esther voor het eerst als hij een aantrekkelijke vrouw, die met een stok loopt wegens een problematisch linkerbeen, zware tassen ziet sjouwen. Hij is haar behulpzaam en draagt de tassen naar boven. Zij vraagt hem de

volgende dag een kop koffie te komen drinken. Dan: “In de daaropvolgende drie maanden zit ik vaker bij haar boven dan eigenlijk de bedoeling is. Ik ben gebiologeerd door haar magnetische persoonlijkheid”. (10) Terwijl Esther het merendeel van de gesprekken domineert, is Dird de geduldige luisteraar, maar is zeker niet kritiekloos. Dat uit zich zeker ook in zijn gedachtewereld die goed te volgen is in zijn interne monologen: hij is immers de verteller! Het is zeer waarschijnlijk in hem een soort alter ego van de auteur te kunnen terugvinden. Dird is net als zijn vriend Rouse beeldend kunstenaar. Beiden hebben een bijbaan nodig om in hun levensonderhoud te voorzien in de vorm van werk bij de visafslag in IJmuiden.

Dird is daarnaast een grote stimulans voor Esther die hij sterk bewonderd om haar zaken, zoals bij het parelmoerpoeder, dat hij vast en zeker ook kent als schilderspigment.

De allengs intenser wordende relatie tussen de beginnende kunstenaar en de geslaagde zakenvrouw doet Dird zich afvragen waaraan hij dit geluk verdiend heeft. Naast zijn bedenksels erover bespreekt hij het ook met vrienden, zoals Rouse. Tekenend voor zijn karakter is dat hij nooit van de welstand van Esther profiteert.

Esther heeft hem een zeer belangrijk verzoek gedaan: het te boek stellen en de belevenissen van haar ouders na hun vertrek uit Duitsland naar Amsterdam gebruikmakend van haar herinneringen, aantekeningen en onderzoek.

ROUSSE

Beste vriend van Dird, hoewel ze duidelijk verschillende karakters hebben. Ze kloppen bij elkaar aan om steun en toeverlaat ook in amoureuze zaken, zoals bij zijn flirt met Vera. Dird en Rouse (vernoemd naar de filosoof Rousseau) verdienen hun brood bij de visafslag, maar zijn met hart en ziel beeldend kunstenaar. Rouse overweegt vertrek naar de VS. [Ook daar zijn bekende rotte appels te vinden: de auteur kan het niet nalaten (terecht) de beroemde Henri Ford aan antisemit te noemen.] In hun vriendschap zijn Dird en Rouse min of meer spiegelbeelden, tegengestelden die elkaar aantrekken en aanvullen. Ook hier een soort dualisme.

SIEM BORGHER

Hij is min of meer de klusjesman van Esther en treedt daarbij op als 'incasseerder' van de huur voor haar twee panden, waarin dames van lichte zeden wonen. Esther wil hen een beter dan gemiddeld onderdak bieden. Siems verhouding met Esther is moeizaak en ook Dird is beslist geen fan van hem. Je voelt al aan dat hier meer speelt! Dat zegt Esther ook tegen Dird: "er speelt meer dan je denkt". Dit is ook een voorbeeld hoe de auteur de spanning er weet in te houden (221). Dird waarschuwt Esther voor hem. Niet ten onrechte zoals later zal blijken. Siem heeft een door de oorlog hulpbehoevende moeder, die belangeloos door Esther wordt ondersteund. Deze situatie zal later in het verhaal nog een grote rol spelen.

GERARD EN ANNA ANDERS

Het uit Duitsland naar Nederland gevluchte echtpaar Gerhardt Birkenbach en Gudrun Stoll. Gevlucht wegens joodse afkomst. Vanaf 25 december 1944 de trotse ouders van Esther. Gerards burgert als medewerker in de slagerij goed in, maar Anna heeft moeite met de taal en durft haast niet buiten te komen. Samen met de slager tracht Gerard iedereen die daarom vraagt te helpen de oorlog door te komen. De situatie met Anna, die hij van breiwol voorziet, gaat hem na aan het hart. Hij probeert met de hulp van velen zoveel mogelijk steeds het goede te doen, maar het blijft de vraag of dat mogelijk blijft...

JOHAN ASPEN

Moet wel valse naam zijn. Iets te maken met de Vrijmetselarij? Hoofd daarvan was Van Tongeren, maar die is al vroeg in de oorlog overleden. [Zijn werk werd voortgezet door zijn zuster Jacoba.] De auteur laat hem na een slok surrogaatkoffie treffende woorden over de bezettingstijd zeggen: "We leven momenteel in een surrogaatwereld. Al het echte, datgene wat wij beschouwen als de enige echte werkelijkheid, is uit ons leven verbannen; wordt dagelijks op de trein gezet; koelbloedig doodgeschoten; leeft ondergedoken in de schuilkelders of op donkere zolders. Niets is momenteel echt. Zelfs wij niet, want wij zijn ongewild deel geworden van een soort surrogaatwereld, die bedoeld is om die andere als het ware op te slopen". (565) Aspen is in veel gevallen de reddende engel. Speciaal op het gebied van documenten, zoals persoonsbewijzen, weet hij de juiste papieren te verstrekken. Het blijft een

raadsel hoe hij eraan komt. Heeft hij soms ook 'foute' connecties? Na de oorlog blijft hij een raadsel en is ondanks de naspeuringen van Esther niet te vinden.

OOM SALO

Is één van de vijf jonge onderduikers bij Ome Norbert en Tante Willie tijdens de oorlog. Hij wordt na die oorlog een belangrijke informatiebron tijdens de zoektochten van Esther omdat hij nauw betrokken was bij de omgeving van Gerard Anders en zijn baas de slager. Hij is een bedachtzame man die van veel invloed is op de gesprekken van Esther, Dird en Rouse en ook op hun handelen. De manier waarop de auteur hem beschrijft doet veronderstellen dat we iet met een fictieve persoon te maken hebben, al zal de auteur hem een andere naam hebben gegeven. Tegen het einde van het boek is hij Dird in belangrijke mate tot steun.

DE SLAGER DOLF

Als we zouden spreken van een zeer rechtschapen persoon, dan moet het wel de werkgever van Gerard zijn. Hij is met het lot van iedereen die de last van de oorlog moet ondervinden zeer begaan. Hij neemt risico's, maar dan wel redelijk verantwoorde. De relatie met Gerard gaat dieper en zou gerust vriendschap genoemd kunnen worden.

OVERIGE PERSONEN

Naast de belangrijke personages spelen nog anderen een rol in het verhaal. **Vera** is de beste vriendin van Esther. Zij heeft haar man Ruud verloren en is daar kapot van. Zij gebruikt de parelmoerbalsem van Esther en vertoont nog een vreemd gedrag tijdens haar rouwverwerking. Later knapt ze ook zakelijke karweitjes voor Esther op. Ze heeft een kortstondige flirt met Rouse.

De **zakenvriend** van Gerard (toen Gerhardt) uit Idar Oberstein, die het paar veilig naar Nederland heeft weten te begeleiden doet nog jaarlijks zijn intrede bij Esther ook na het overlijden van haar vader is hij aanwezig. Om vingerende reden wordt in de roman zijn naam niet genoemd.

Daarnaast komen we veel frappante figuren tegen in de bezettingstijd zoals **Ome Norbert** en **Tante Willie**, de **havenmeester**, **Greet**, de **boer uit Abcoude**, **Herman de zwarthandelaar** (eigenlijk ook wel een belangrijk personage) en nog veel meer mensen die uit alle macht de oorlog proberen te overleven.

DE BEZETTING

Lo A Njoe schets een indringend beeld, van kwaad tot erger, van het dagelijks leven onder de Duitse bezetting van Amsterdam. Hij geeft de soms schokkende werkelijkheid zeer realistisch weer. Nee, niet opnieuw een roman of documentaire over het verzet, maar het dagelijks leven van 'gewone' Amsterdammers, waarvoor hij zeer zeker diep in archieven heeft moeten duiken. Hoe de Duitsers optraden tijdens de bezetting wordt door hem nauwkeurig en feitelijk weergegeven. Hij neemt geen blad voor de mond, maar laat effectbejag zorgvuldig achterwege. Duidelijk is daarbij dat niet alles 'zwart' is, de grens tussen goed en kwaad, ook bij de bezetter, is niet zo scherp. Er deden ook wel eens Duitser stiekem een oogje dicht. Ook laat hij zien hoe iemand bij de NSB terecht kon komen.

Een goed voorbeeld van minder bekend Duits optreden zijn de inspecties van boerderijen, zoals die ter sprake komen in verband met de geregelde tochten van Gerard naar Abcoude. Gerard duid de situatie als volgt: "oorlog [is] het meest weerzinwekkende verschijnsel in de zogenaamde menselijke beschaving", als hij het over het lid 'Lili Marleen' van Marlene Dietrich heeft. Het allerbelangrijkste is het overleven "koste wat kost"! Angst, oplettendheid, opofferingsgezindheid, uitzichtloosheid, doorzettingsvermogen, verraad, alles komt ruim aan de orde, zonder overdreven heroïek, maar als belangrijkste moet toch de hoop op een nieuwe toekomst worden aangevoeld.

TITEL

INHOUD

Gerhardt Birkenbach is de zoon van een slager en zijn vrouw in Karlsruhe. Hij houdt zich onder meer bezig met de handel in edelstenen en halfedelstenen. Daarvoor vertrekt hij naar Idar Oberstein, het centrum in Duitsland van deze handel. Daarvandaan komt ook zijn vrouw Gudrun Stoll. De toestand in de dertiger jaren wordt joden steeds penibeler en een Nederlandse zakenvriend raadt de joodse familie dan ook aan uit Duitsland te vertrekken. Dat doen alleen Gerhardt en Gudrun met de hulp van die vriend en zij komen met enige moeite in Amsterdam terecht. Hij houdt er een treintrauma aan over. Gerhardt en zijn vrouw krijgen officiële papieren en een nieuwe naam: Gerard en Anna Anders. Gerard krijgt een baan als slager (in zijn jonge jaren van zijn vader

geleerd) bij Doppie/Dolf (eigenlijk Adolf!). Als de Duitsers Nederland bezet hebben volgt een gedetailleerd verslag van alle belevenissen en problemen om de oorlog te overleven. Deze gebeurtenissen worden door Esther, hun dochter, verteld aan Dird. Deze twee krijgen een sterke relatie totdat... Dird heeft een boezemvriend, Rouse, met wie hij alles bespreekt en die daarmee een belangrijk klankbord voor hem wordt, overigens beslist wederzijds. Hun belevenissen zijn daarmee de derde laag in het totaal van de roman.

OPMERKINGEN

STIJL

Lo A Njoe gebruikt in woord en zin een vloeiende stijl en behoudt daarin een eenheid ook als de gebeurtenissen sterk verschillen. Dat is weer een argument voor het eerder genoemde één perspectief. Zakelijk, nooit melodramatisch, ondanks gebeurtenissen die daartoe aanleiding zouden geven. Die zijn meestal nogal ernstig van aard, maar worden geregeld afgewisseld door een vleugje humor. Zeer vermakelijk is o.a. de beschrijving van het poetsen van de tanden met het (inmiddels gedoofde) uiteinde van een brandende sigaar zoals oude indiaanse vrouwen doen. Esther doet het tot grote schrik van Dird aan hem voor.

CULTUUR

Door het dagelijks lever heen weeft de auteur diverse culturele zaken, niet gewild maar volstrekt functioneel. Tekenend bijvoorbeeld is zijn zienswijze of hoe er in die tijd over kunstenaars gedacht werd: “als verwaasde neanderthalers die ternauwernood bij machte zijn om vier woorden fatsoenlijk uit te spreken... Laat staan dat [ze] in staat zijn om op acceptabele manier [hun] eigen werk begrijpelijk te verklaren”.

Niet alleen in de ‘motto’s’ voorafgaande aan de hoofdstukken maar ook binnen de verhaallijn verwijst Lo A. Njoe naar literatuur, zoals over het gedachtegoed van de nazi’s toen en nu in de roman *The Odessa Files* van Fredrick Forsyth. Vanzelfsprekend is hij ook goed thuis in de beeldende kunst. De auteur geeft blijk de werken van diverse kunstschilders goed te kennen, zoals Salvador Dali en Rembrandt, van wie de locatie van het schuttersgilde op de Nachtwacht, de Kloveniersburgwal overeenkomt met Esthers huidige woonplaats. Over de

kunstscene in het algemeen is hij niet zo positief zoals hij Rousse aan zijn vriend Dird doet verklaren: “die lullige ‘schoenendoosmentaliteit ... van de Nederlandse kunst en cultuur, die aan elkaar hangen van vriendjespolitiek en vader-op-zoonfixering”.

Muziek komt geregeld aan de orde. Esther zet vaak een plaat op. Leuk is de manier waarop Esther en Dird ondanks haar handicap dansen: zij staat op de voeten van Dird.

De muziek van Beethoven komt geregeld positief ter sprake. In de woonkamer van Esther “beantwoordt [de muziek] aan wat Beethoven zich moet hebben voorgesteld als zijn muziek zich zou voortbewegen buiten de dimensies van tijd en ruimte”. Ook bezit Esther een naar de componist genoemd hotelletje in de Beethovenstraat. Aardig is de verwijzing naar de voorouders van de uitgever: de leden van de familie Knipscheer die bekende orgelbouwers waren.

TEN SLOTTE

Van groot belang bij het begrijpen van deze roman lijkt wat Gerard lang na de oorlog aan Esther “meegaf” en waarvan zij zegt het “de rest van mijn leven niet gauw zal vergeten: Esther, niet wij bepalen waar we in het leven terechtkomen... Van de ene op de andere dag kan ons leven een wending nemen die allesbepalend kan zijn tot onze laatste dag. De wending is wat een gelovig mens ‘voorbesteding’ noemt. Ik noem het “*Schicksal*”. Wat bepaalt het lot? Dat Gerhardt en Gudrun naar Nederland vluchten? Dat hij in connectie met Johan Aspen komt? Dat hij en slager Dolf niet tegen de lamp lopen? Dat Esther Oom Salo ontmoet? Dat Dird toevallig zo galant is Esther te helpen en zo een relatie opbouwt? Of is het briefje over Herman dat Gerard schrijft de bepalende factor. Welke invloed heeft het verleden op het heden en de toekomst en kunnen of willen we ons daaraan onttrekken?

We kunnen de auteur geen moralist noemen die ons een spiegel wil voorhouden. Wat hij wel doet is vanaf het begin tot het einde ons erop wijzen dat er altijd hoop aan de horizon ligt. Dat licht, ondanks veel misère, tilt de roman tot een grotere hoogte. Een debuut dat veel meer aandacht had verdiend!!!

Bron: Cornelis de Kievid, 20 augustus 2022